

Željka Čelić

NAZIV HRVATSKI U RUSKOME KONTEKSTU

dr. sc. Željka Čelić, *Filozofski fakultet, Zagreb, pregledni članak*

UDK 811.161.1'272:811.163.42

Pojam hrvatski se u ovome se izlaganju promatra unutar ruskoga konteksta, odnosno konteksta ruske državne politike, internetske i znanstvene literature (uključujući i sveučilišnu, nepisanu, situaciju). Ruska znanstvena literatura pojam hrvatski gotovo isključivo vezuje uz pojam srpski u kovanicama srpskohrvatski (serbo-hrvatskij, serbsko-hrvatskij). Za takav stav u periodu devedesetih godina prošloga stoljeća postoji politička opravdanost, no stav je to predstavljen i u literaturi 21.-oga stoljeća. Pitanje je, istovremeno, političko, jezično i sociološko – koji je razlog takvoga konteksta u koji se smješta hrvatski jezik sada, kada za takav način predstavljanja hrvatskoga jezika nema argumenata, osobito ako je, primjerice, slovačkomu, politički utemeljeno i jezično opravdano, dopuštena samosvojnost u odnosu na češki, ukrajinskomu (nekad maloruskomu) – u odnosu na ruski, ili uvjerljivije – u odnosu na bjeloruski kojemu se, kao književnomu jeziku, početak smješta tek u 1905. godinu. Naziv hrvatski samostalno se, i u novijim udžbenicima, veže uz pojam tla, države, nacije, ali ne i jezika. I, premda se, zbog političke situacije danas, priznaje potreba postojanja hrvatskoga jezika bez srpskoga odraza u ogledalu, termin srpskohrvatski ostaje. Stoga se ovaj rad, kroz povijesni pregled, osvrće na odnos ruske filologije 19., 20. i 21. stoljeća prema hrvatskomu jeziku, uključujući i donositelje hrvatskoga jezika na rusko tlo – Jurja Križanića i Vatroslava Jagića.

Ključne riječi: *pojam hrvatski, ruski kontekst, znanstveni materijal.*

Naziv *hrvatski* u ruskome kontekstu nemoguće je odrediti bez definiranja navedenoga pojma u njegovome izvornom kontekstu. Sve što je izvorni kontekst pridonio određivanju pojma *hrvatski*, prenosi se i u ruski kontekst. Naziv *hrvatski* obuhvaća različita područja ljudskoga života u kojem se može upotrijebiti: područja povijesti ljudi pojedinačno i povijesti naroda prema svima i svemu ostalom – svijetu, određenom zemljopisno, politički te jezično. Jezik je ovdje primarno područje vezano uz spomenuta dva.

1. Hrvatski kontekst

Sve što je nastalo kao rezultat i stanje u kontekstu *hrvatski*, posljedica je povijesno-zemljopisno-političke slike izvornoga konteksta; sve što je hrvatski kontekst odašiljao prema van, od *prije* prema *sad*, projiciralo se i u ruskome kontekstu. Govornici hrvatskoga jezika i korisnici pojma *hrvatski* sami su bili i jesu uzročnici određivanja spomenutoga pojma u svim stranim kontekstima, pa tako i ruskome. Takvo stajalište omogućava jednosmjernost uzročno-posljedičnih veza u odnosu na ruski kontekst, barem do trenutka propasti Austro-Ugarske Monarhije. Oblikovanje SSSR-a i Jugoslavije, u svim njezinim političkim oblicima, vidljivo je izmijenilo jednosmjernost kretanja¹ (Wingender, 2000: 252, opis razvitka zajedničkoga srpskohrvatskog jezika kao rezultat državno-političkih okvira – postojanja Kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije – i unitarističke srpske politike, narušene u vrijeme NDH; unitaristička se jezična politika vraća nakon 2. svjetskog rata; šezdesetih godina 20. stoljeća počinje emancipacija hrvatskoga jezika.)²

Unatoč tomu, osnovni je izvor ipak hrvatski koji je sam nudio različito nazivlje vlastitoga jezika³, naroda, nacije i države (odnosno, zemalja koje su se mogle svesti pod termin hrvatski): *sloviniski* ili *slavenski*⁴, *slavonski*⁵, *ilirski/ilirički*, tj. *illyrica*⁶, *dalmatinski* (tj. *slavjanodalmatinski*, *slavodalmatinski* u doba preporoda u Dalmaciji)⁷ i, na kraju, *hrvatski* (hrvacki, rvacki⁸) ili *kroatisch* te *horvatsko-slavenski* i *horvatsko-sloviniski*⁹.

¹ V. gramatiku Augusta Leskiena iz 1914. g.: *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache, I.*

² V. Brozović, 1999: 13: "Srbi su desetljećima zabranjivali hrvatsko ime jezika i zahtijevali da se jezik zove srpskohrvatskim (ili, kao tobožnji ustupak, hrvatskosrpskim). Tako su postupali dok je god bilo imalo nade u uspjeh njihovih pretenzija."

³ V. Vince, 2002: 306: "Pošto je konstatirao da nema sloge između Srba i Hrvata, Šulek pokazuje kako su Hrvati, osobito 'provincijalni Hrvati', učinili neizmjernu žrtvu ne samo s obzirom na jezik nego i s obzirom na ime. Najprije su Hrvati predložili ime *ilirsko* za opći naziv južnih Slavena, iako su pri tome imali neugodnosti pred neukim svijetom koji se bojao za svoje lijepo ime; zatim su predložili ime *slovinsko* ili *slovensko*, ali se njime nije nijedan Srbin služio, a isto tako ni *jugoslavenskim* imenom, pa je nastojanje Hrvata u tom poslu ostalo jalovo. A srpski časopis *Sedmica* iz Novoga Sada pod uredništvom dra Medakovića, u svom 25. broju 1856. 'upravo protestira protiv zajedničkom imenu južnih Slavena, koje bi Hrvati Srbijem rado nametnuli, i zahtjeva, da, ako žele *slogu i ljubav* (!!!), neka već jedankrat točno razlučuju ime srpskoga naroda od hrvatskoga, a G. V. K. (Vuk Karadžić) izriekom zahtjeva, da se i Hrvati zovu Srbi'."

⁴ V. Habelić, Mikalja, Kačić Miošić.

⁵ V. Reljković, Lanosović.

⁶ V. Kašić, Grabovac, Belostenec, Starčević, Katančić, I. A. Brlić, Appendini, Voltić, Della Bella, Jambrešić i Sušnik, Vitezović, Tadijanović, Veber Tkalčević, Babukić, A. Mažuranić, I. Mažuranić i Užarević, Richter i Ballman, Budmanija.

⁷ V. F. Vrančić (1595).

v. Vince, 2002: 550: "Narod je pretežno u Dalmaciji za svoj jezik upotrebljavao svoje narodno ime 'hrvatski jezik, arvacki jezik', pored dalmatinskog i sloviniskog."

⁸ V. Vince, 2002: 550: "Narod je pretežno u Dalmaciji za svoj jezik upotrebljavao svoje narodno ime 'hrvatski jezik, arvacki jezik', pored dalmatinskog i sloviniskog."

⁹ V. Zoranić, Tanzlinger Zanotti, Grabovac, Vitković, Đurkovečki, Gaj, A. Mažuranić, Kuzmanić, Filipović, Šulek, Pacel (uz dodatak ili *srbski: Slovnica jezika hrvatskoga ili srbskoga*).

1847. g. Hrvatski je sabor donio odluku o službenoj uporabi hrvatskoga jezika, pod istim nazivom. Osnutkom Kraljevine SHS službeno je prihvaćena kovanica *srpsko-hrvatski*, odnosno *hrvatskosrpski*. Kasnije će biti ponuđeni nazivi srpski ili hrvatski, koji će u uporabi biti do državnoga osamostaljenja 1991. godine.

Budući da su država i govornici službenoga jezika bili označeni terminom srpskohrvatski, jasno je da je takav naziv zaživio i izvan granica njegove osnovne uporabe. Danas se postojanje naziva *hrvatski jezik*, no ne i njegova neodvojivost i različitost od srpskoga (v. britannica.com: “Za razliku od Rumunja i Mađara, Srbi nemaju različit jezik koji bi ih odvajao od susjeda. Govore, u biti, isti jezik kao Hrvati i Bošnjaci, iako postoje razlike u izgovoru i vokabularu.”), u zapadnoj lingvistici dopušta jedino ako označava atribut koji korespondira s nazivom istoimene države (v. Bugarski, 2000: 195: “*Jezici se umnažaju s državama, ne obrnuto*. E. J. Hobsbawm, 1992: 63. Za razliku od država, jezici se, kao sistemi komuniciranja, ne stvaraju niti odbacuju dekretima.” – no, nije li tako *nastao* “srpskohrvatski” (op. a.)?¹⁰). Pritom se spočitava da se entitet hrvatskoga jezika nelingvistički i politički uvjetovano, dokazuje posredno, potvrđivanjem entiteta crnogorskoga jezika¹¹, zatim *neprirodnim* jezičnim postupcima – arhaizacijom – i nepotrebnim postupkom stvaranja novih riječi (v. karikirani prikaz, lingvistički neargumentiran, produkcije novoga hrvatskoga vokabulara: Šito-Sučić, www.The Fragmentation: “...gotovo je nemoguće jednakom brzinom naučiti nove hrvatske riječi u onoj mjeri u kojoj se izmišljaju”; v. umjetno stvaranje razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika, kao posljedicu nacionalističke politike, uspoređene s politikom NDH, uz napomenu da sa srpske strane takvih promjena nije bilo, Ivić, www.suc.org.).

Jedinstvenost se jezika potvrđuje međusobnim razumijevanjem (v. Šito-Sučić, www.The Fragmentation: “Ako stavite u prostoriju ljude iz Srbije, Hrvatske i Bosne, ovi nemaju problema pri komunikaciji.”; v. Bugarski, 2000: 195: “Zatim postoji nekontroverzna činjenica da između prosječno obrazovanih ljudi iz Beograda, Zagreba, Sarajeva, itd. komunikacija i dalje glatko teče.”); ovo je nedostatna lingvistička¹² potvrda jedinstvenosti *srpskohrvatskoga jezika* jer je, između ostaloga, i posljedica dugotrajnosti

¹⁰ V., također, Šito-Sučić (www.The Fragmentation): “Iako je srpsko-hrvatski rezultat dogovora između Srbâ i Hrvatâ, dvije skupine nikada nisu imale ista jezična gledišta.”

¹¹ V. razgovor između lingvistâ Vojislava Nikčevića i Mihajla Šćepanovića, www.montenet.org: “Da li postoji crnogorski jezik? Vojislav Nikčević: Po mojim istraživanjima, koja traju preko trideset godina, došao sam do zaključka da crnogorski jezik postoji. Njegovo postojanje je vezano za postojanje crnogorskog naroda i crnogorske nacije. ... Mihajlo Šćepanović: To što dobijate recenzente iz Zagreba, to me nimalo ne čudi, vrijeme će vjerovatno pokazati na koji način je potrebno diferenciranje crnogorskog i bošnjačkog jezika od srpskog, da bi se poduprla teza o samosvojnosti hrvatskog jezika.”

¹² V. Brozović, 1995: 32: “Kaže li nam se da je sličnost između hrvatskoga i srpskog jezika bitno veća nego što je to uobičajeno među jezicima, pa da se zato i radi o jednome jeziku te da zato mora imati i svoje ime, to jest *srpskohrvatski*, onda odgovor mora biti nedvosmislen i odlučan – u pitanju je ravnopravnost svih jezika i svih naroda što njima govore. A to je predmet o kojem vrlo malo odlučuje lingvistika. Odlučuje pravna znanost i praksa, a právo ne ovisi o sličnosti nego o drugim momentima.”

državne zajednice i njezine jezične politike; pritom se ista komunikacijska razumljivost (*bliskost dijalekata*, v. Katičić, 1995: 16: “Treba to vidjeti onako kako doista jest. Južnoslavenski dijalekti jedni su drugima svi vrlo bliski.”) ne nameće, npr. slovačkomu prema češkom, niti je naziv države, Čehoslovačka, kasnije Češkoslovačka, bio preuzet i za naziv zajedničkoga jezika; komunikacijska je razumljivost primjenjiva na sve slavenske jezike, v. www.slavism.com: “Govoreni su slavenski jezici sličniji jedan drugomu, nego što su to oni iz germanske ili romanske skupine; ipak se, iako imaju mnogo toga zajedničkoga u osnovnome vokabularu, gramatici i fonetskim karakteristikama, slavenski jezici razlikuju prema istim karakteristikama na mnogim razinama.”

Danas je naziv *hrvatski* ili prihvaćen ili nije, ako jest – veže se uz jezik hrvatske nacije i države.

2. Ruski kontekst

Ruski je kontekst prema nazivu *hrvatski* određen različito u odnosu na ostale jezikoslovne sredine. Postojanje naziva *hrvatski* moguće je promatrati kroz tri razdoblja: prvo je obilježeno političkim i jezičnim djelovanjem Jurja Križanića, a drugo Vatroslava Jagića, nakon njegova dolaska u Rusiju; treće je razdoblje započelo nastankom države Jugoslavije. Posljednje je razdoblje, u kojem je dominantno postojanje Jugoslavije u svim njezinim državnim i političkim oblicima, završilo stvaranjem samostalne Hrvatske; to je trebalo otvoriti put sljedećemu razdoblju određivanja prema pojmovima *hrvatski* i *srpskohrvatski*.

Početna tvrdnja da se hrvatski kontekst odrazio i na ruski, u prva dva spomenuta razdoblja, u ruskome kontekstu nije sasvim točna, budući da se ruski kontekst nije detaljno upoznao s početnom problematikom nazivanja hrvatskoga jezika *hrvatskim*. Juraj Križanić i Vatroslav Jagić u svoja dva najistaknutija djela, “Gramatičnom izkazanju ob ruskom jeziku” (1666; 1888), odnosno “Povijesti slavenske filologije” (1910), uz jezik isključivo spominju naziv *hrvatski*, pri čemu Križanić i jasno razgraničava ruski jezik od hrvatskoga i hrvatski od srpskoga (v. Križanić, 1984: 179: “Čim se raznit Ruska otmina ot Hervatskije, i ot Serbskije ...”), dok to nije slučaj sa percipiranjem samoga Križanića. Križanića Jozef Dobrovšky, koji se prvi susreo s rukopisom njegove gramatike (v. Jagić, 2003: 33-34), smješta u drugi kontekst, nazivajući ga *Bielik Serbus exul in Sybiria*, tj. *Serblaninom*, prema prvomu ruskom izdanju *Izkazanja*. Istu će krivotvorinu, što je vidljivo iz samoga naziva gramatike, prenijeti i O. Bodjanskij koji će prvi izdati Križanićevu gramatiku u Tveri 1888. g.: “Grammatično izkazanje ob ruskom jeziku, popa Jurka Križanića, prezvanjem Serbljanina ...”

U trećem se razdoblju u ruskoj literaturi uz (pohvalnu) lingvističku analizu Križanićevoga i Jagićevoga djela, vežu različiti nazivi – Vinogradov, 1978: 281 navodi Križanićev pokušaj stvaranja gramatike sveslavenskoga jezika kojemu je baza ruski književni jezik, a dodatak čine karakteristike drugih slavenskih jezika, među njima hrvatskoga. Vinogradov priznaje postojanje hrvatskoga jezika u 17. stoljeću, dok u 20.

stoljeću ovaj ne postoji kao zasebni jezik (v., također, za srpski jezik, samostalan u povijesti: Vinogradov, 1977: 46: "Istraživanje raznih povijesnih međusobnih utjecaja slavenskih jezika (npr. ruskog i bugarskog, srpskog, ruskog i poljskog, itd.)."). Za Jagića i njegovu djelatnost Vinogradov (1978: 93, 347) isključivo upotrebljava naziv slavenski (povjesničar slavenske filologije, istaknuti slavist, etnograf, historiograf slavenske filologije).

Nastankom države Jugoslavije službeno je prihvaćen naziv *srpskohrvatski* koji je zakonskom odredbom proglašen jezikom, jezikom stvorenim odjednom, čime je zaničavana činjenica neprekinutoga razvoja i postojanja hrvatskoga jezika kao samostalnoga i samoodredivoga. Od toga trenutka naziv *srpskohrvatski* postaje jezikoslovni naziv koji je u ruskome jeziku prihvaćen kao neosporna činjenica: *srpskohrvatski* se definira kao južnoslavenski jezik ("... južnoslavenski (staroslavenski i povijesno povezani s njim bugarski i makedonski, srpskohrvatski, slovenski jezik)", www.Jazyki mira; "*Serbohorvatskij* (srpskohrvatski, hrvatskosrpski) nacionalni jezik Srbâ, Hrvatâ, Crnogoraca ... Jezik se jednostavno naziva prema tomu koji narod njime govori.", Slavjanskije jazyki, 1977: 259; "Slavenska skupina ... Južna skupina: bugarski, makedonski, srpskohrvatski, slovenski." (Reformatskij, 1967: 410-411) – pritom srpski jezik ima prvenstvo, u tolikoj mjeri da se stvara još jedna lingvistička pogreška, nerealnost: "Kao što svjedoči čakavsko narječje srpskoga jezika ... Odgovarajući oblici u ... srpsko-čakavskome imaju ...", (Bulahovskij, 1956: 16, 120, 126); "U srpskohrvatskome jeziku postoje tri dijalekta: štokavski, čakavski i kajkavski ...", Slavjanskije jazyki, 1977: 261. U istome se odlomku ova činjenica pobija: "Čakavski i kajkavski dijalekt rasprostranjen je u Hrvatskoj.")¹³. Jednim jezikom govori jedna nacija – Jugoslaveni. Pritom se stav manjega dijela, neovisno o njegovome pravu na vlastito nacionalno samoodređenje/neodređenje, uzima kao potvrda postojanja zajedničke nadnacionalnosti: "U uvjetima nacionalnoga zbližavanja neki su se stanovnici Jugoslavije odricali prava na vlastitu nacionalnu pripadnost, ... pri popisu su isticali *Jugoslaven*, identificirajući se isključivo sa državom prebivanja." (Sokoljanskij, 2004: 377).

Takvo stanje opravdava izvorni kontekst u kojem je nastala i trajala takva situacija. Problem se javlja u neprepoznatljivosti četvrtoga razdoblja, omeđenoga stvaranjem samostalne države Hrvatske. U ruskome kontekstu, za razliku od ostalih nacionalnih lingvistika, nema rasprave o pojmu *srpskohrvatski*, ne postavlja se pitanje je li on nacionalnom ili nacionalističkom politikom nasilno razdvojen i razdijeljen na dva nova jezika, pri čemu se zaboravlja činjenica da su ti isti jezici postojali u svojem prirodnom razvoju (v. podatak o doktorskoj disertaciji Nila A. Popova, *Rusija i Srbija. Povijesni pregled ruskoga pokroviteljstva nad Srbijom od 1806. do 1856. g.*, s bitnim podatkom da je disertacija prevedena na srpski jezik, <http://www.mir.slovar.ej>) i prije stvaranja novoga, fantomskoga jezika (v. Enciklopediju Highbeam koja pod natuknicom srpsko-hrvatski

¹³ U odnosu na Vince, 2002: 27: "... iako je s obzirom na općehrvatski dijalekatski položaj čakavština najoriginalniji i najsamostaliji dijalekatski tip. ..."

napominje da jedan pravi jugoslavenski jezik nikada nije postojao, usprkos nastojanjima, [http://www.Highbeam Encyclopedia – Serbo-Croatian \(2006\)](http://www.Highbeam Encyclopedia – Serbo-Croatian (2006)), te stajališta hrvatskih jezikoslovaca (v. Brozović, 1995: 33, odnosno Katičić, 1995: 17): “Rastava srpsko-hrvatskoga prisilnog jezičnog braka ...”; “Srpsko-hrvatski se onda shvaća kao jezik među jezicima svijeta, po svojoj bitnoj naravi jedan i jedinstven, uvijek isti i sebi jednak, a ako on to sada i nije, onda treba da to bude. Razlikama, koje možda i postoje, po takvu shvaćanju ne valja poklanjati pozornost niti im priznavati ikakvo dostojanstvo jer ne izražavaju ništa što bi bilo bitno.” Ne postavlja se pitanje o mogućem objedinjavanju srednjojuznoslavenskih dijalekata nazivom srpskohrvatski.

Uspoređujući ruske internetske i knjižne izvore nakon osamostaljenja Hrvatske, može se doći do zaključka da je Internet češće lingvistički realniji u odnosu na tiskane izvore; ukoričena literatura prenosi tradicionalne podatke o južnoslavenskoj skupini jezika, čiji je pripadnik srpskohrvatski jezik. Zanimljivo je da isti knjižni izvor (“Lingvističeskij énciklopedičeskij slovar”) u članku jednoga autora nudi isključivi naziv srpskohrvatski (v. Bernštejn, 1990: 460: “Slavenski se jezici prema stupnju njihove bliskosti dijele u 3 skupine: ... južnoslavensku ... bugarski, makedonski, srpskohrvatski, slovenski.”), dok autor drugoga članka nudi i 2 inačice istoga jezika (v. Toporov, 1990: 188: “Slavenska skupina, unutar koje obično dijele 2 podskupine ... bugarski, makedonski, srpskohrvatski (s dvjema inačicama: srpskim, koji se služi ćirilicom, i hrvatskim, koji se služi latinicom.)”).

Internetske stranice, i to ne samo one koje nude praktično učenje jezika na zahtjev prosječnoga govornika – ne-lingvиста, navode zasebne jezike, ponekad uz ustupak prijašnjemu stanju: “Srpskohrvatski i jezici-nasljednici srpskohrvatskoga: srpski, crnogorci, hrvatski, bosanski”, http://ru-lat.volgota.com/index.php/slavjanskie_jazyki; isti izvor navodi i čakavski, kajkavski, gradišćanski i moliški kao mikrojezike koji teritorijalno nisu uvijek vezani uz matični teritorij.

Recentna znanstvena literatura – udžbenici opće lingvistike, recenzirani na Moskovskome državnome sveučilištu, i dalje navode *srpskohrvatski* kao jedan od južnoslavenskih jezika i kada govore o povijesnome razvitku slavenskih jezika, zaključujući, bez ikakve znanstvene i specijalističke potvrde, da se radi o jednome jeziku, jer su njegova srpska i hrvatska inačica preslične; takav zaključak ruski jezikoslovci izvode na osnovi istoga materijala koji rabe za četiri nacije (v. Sokoljanskij, 2004: 20: “Prema nizu se izvora Srbi, Hrvati, Crnogorci i Muslimani ne razlikuju. Zato jer svi oni govore jednim srpskohrvatskim jezikom.”).

Dojam neznanstvenosti stječe se i nedosljednom uporabom termina *srpskohrvatski*: primjer je Filološki fakultet Petrogradskoga državnog sveučilišta koji na vlastitoj internetskoj stranici (<http://www.phil.pu.ru>) nudi studiranje srpskoga i hrvatskog jezika i književnosti (lipanj, 2006: “Na katedri se predaje 11 slavenskih jezika: bjeloruski, bugarski, kašupski, makedonski, poljski, srpski, slovenski, ukrajinski, hrvatski, češki.”), ali je materijal na srpskohrvatskome jeziku (rujan, 2002: “... literatura za književnost na

bugarskome, makedonskome, poljskome, srpskohrvatskome, slovačkome, češkome, slovenskom, bjeloruskome i ukrajinskome jeziku”).

Možda je i zanimljivija nelingvistička činjenica da se hrvatske građane, prilikom postupka dobivanja vize (2006. g.), upoznaje, u pismenome obliku, (tzv. jamstveni list) da i dalje, u očima ruskoga sustava, žive u Jugoslaviji koja je u toj istoj godini u potpunosti nestala u zemljopisno-političkome smislu. Na taj način nastaje dojam općega ignoriranja političkoga, nacionalnoga i jezičnoga stanja.

Dakle, uspoređujući hrvatski kontekst sa svjetskim i ruskim, vidljivo je da je Rusija u doba djelovanja Križanića i Jagića upoznata samo s nazivom *hrvatski* koji predstavlja i jezik i naciju (Iako Jagić uz pojam hrvatske nacionalnosti već upotrebljava i sintagmu Južni Slaven, 2003: 20: za Fausta Vrančića kaže da je *Južni Slaven*, odnosno, *Hrvat iz Dalmacije*; za Andriju Kačića Miošića – da je jedan od *domaćih južno-slavenskih pisaca*, str. 75.).

Pošto je određen naziv *srpskohrvatski* i za hrvatski jezik, isti je termin prihvaćen i u ruskom kontekstu; za vrijeme Jugoslavije ruska znanstvena literatura poznaje konfederativnost Republike Hrvatske i hrvatsku naciju (“pridjev hrvatski koji se odnosi na Hrvate, Hrvatsku; Hrvati – osnovno stanovništvo Hrvatske, Hrvatska – sastavni dio Jugoslavije”, *Rječnik ruskoga jezika*, SRJ, 1984: 619; “Hrvatska, Socijalistička Republika Hrvatska – u sastavu SFRJ; 1847. hrvatski je jezik priznat kao službeni u Hrvatskoj i Slavoniji”, *Velika sovjetska enciklopedija*, BŠE, 1978: 357, 359; “hrvatski, koji se odnosi na Hrvate, Hrvatsku; odgovara nazivu *hrvatski narod*.”, *Rječnik suvremenoga ruskog književnog jezika*, 1965: 382.).

Vrijeme Republike Hrvatske u ruskim izvorima iz 2000. i 2004. g. također prepoznaje hrvatsku naciju, ali jezik još uvijek ne: “Slaveni se dijele na ... južne: Bugari, Makedonci, Srbi, Hrvati, Bosanci, Crnogorci, Slovenci ...” (Sokoljanskij, 2004: 19); “Srpskohrvatski, srbohrvatski, hrvatskosrpski jezik – jedan od južnoslavenskih jezika. Ovisno o konkretnome narodu, može se nazivati hrvatskim ili srpskim. ... Književni jezik funkcionira kao cjelokupnost nacionalno-teritorijalnih realizacija, iz kojih se, na osnovi ustaljenoga uzusa, izdvaja hrvatska inačica.” (*Veliki enciklopedijski rječnik*, BÉŠ, 2000: 443-444).

Ruska Federacija 2006. godine političkom neozbiljnošću prema hrvatskim građanima zanemaruje pravo i pravno stanje države i jezika, ali i praktičnom neozbiljnošću, pri učenju jezika, v. različite internetske izvore na ruskom jeziku koji u ovome trenutku nude mogućnost učenja svjetskih jezika – istovremeno srpskohrvatskoga te srpskoga i hrvatskoga odvojeno: www.lingvisto.org: “sklondba ličnih zamjenica u srpskohrvatskome jeziku.”, odnosno: www.languages-study.com/slavic.html: “Učenje slavenskih jezika na Internetu: ... srpski, hrvatski ...”

Na činjenicu o neodrživosti naziva *srpskohrvatski* u lingvističkome značenju *ruski* je odgovor bliži stanju inercije i naučenosti, nego znanstvenomu promišljanju o jezičnoj ispravnosti. Protuteža tomu, u odnosu na hrvatski jezik, činjenica je da su jezična i

nacionalna osjetljivost ustupile mjesto inertnosti u slučaju ukrajinskoga jezika – tu je narušena i puno duža tradicija nazivanja ukrajinskoga jezika *maloruskim*¹⁴ koji se i kao lingvistički i kao politički pojam više ne upotrebljava.

Naučenost da se šest južnoslavenskih nacionalnosti unutar njihovih republika naziva Jugoslavijom, također nije dostatan razlog, budući da više ne postoji ni SSSR, niti, primjerice, Čehoslovačka/Češkoslovačka – čiji je naziv također bio kovanica koja je trebala pokazivati uspješnost političkoga sjedinjavanja, isto kao što je i termin *srpskohrvatski* trebao biti pokazatelj jezičnoga jedinstva; sličnost između češkoga i slovačkoga nikoga nije ponukala da ih proglaše jednim jezikom na osnovi međusobnoga razumijevanja njihovih govornika, koja je nastala i zbog življenja u istome sustavu. Politički razlog nijekanja hrvatskoga jezika pobija se i apsolutnim nestankom države Jugoslavije 2006. godine; 21. svibnja 2006. g. Crna je Gora izglasala vlastitu neovisnost, a 28. je lipnja i. g. postala 192. članica UN. (Unatoč tomu, hrvatski su sportski novinari činjenično neopravdano stvarali novu naciju: “Srbočnogorci su pojačali svoj španjolski kompleks.” [SP u košarci]) (Večernji list, Sport, 27. kolovoza 2006: 50). Ako ćemo otići jezično predaleko, a politički i povijesno ne, može se zaključiti da više ne postoji realna mogućnost ostvarenja ideje stvaranja jedne slavenske države s Moskvom na čelu¹⁵ koja bi imala i izlaz na Jadransko more¹⁶.

Treći bi oblik inertnosti, nakon tradicijskoga i političkoga, mogli nazvati odbijanjem *suvišnoga umnažanja entiteta* (v. *lex parsimoniae*¹⁷), vezan uz nezanemariv materijalni aspekt – razdvajanje¹⁸ sveučilišnih jezikoslovnih katedara dosad jednoga

¹⁴ V. www.Slavism.com: “Članovi istočnoslavenske grane su ruski ili velikoruski; ukrajinski, također zvan maloruskim ili rutenijski i belaruskim ili bjelroruskim.” te Reformatskij, 1967: 410: “Ukrajinski ... do revolucije – maloruski ili malorosijski; u inozemstvu katkad: rusinski ili rutenski ...”

¹⁵ V. www.wikipedia: “Ideja Moskve kao trećega Rima bila je popularna od ranih ruskih careva. Tijekom desetljeća nakon pada Konstantinopola ... 1453, neki su nazivali Moskvu *trećim Rimom* ili *Novim Rimom* ...”

¹⁶ V. Sokoljanskij, 2004: 10: “Država Velika Slavija nije nikada postojala. Slaveni danas žive u različitim državama i nikada nisu živjeli u jednoj državi. Štoviše, čak su se i oni Slaveni koji su do nedavno živjeli u jednoj državi, koncem 20. st. požurili razdijeliti: Rusi – Ukrajinci – Bjelorusi (bivša zajednička država SSSR), Česi, Slovaci (bivša zajednička država Čehoslovačka), Makedonci – Srbi – Slovenci (bivša zajednička država Jugoslavija).”

¹⁷ www.Wikipedia: “Occamova oštrica ... načelo koje se pripisuje engleskomu logičaru i franjevcu iz 14. st. Wiliamu od Ochkama. ... Occamova oštrica tvrdi da objašnjenje bilo kojega fenomena treba ima što je manje moguću pretpostavki, treba eliminirati one koje ne predstavljaju razlike među promatranim predikcijama hipoteze ili teorije koja se izlaže ... *entia sunt non multiplicanda praeter necessitatem*.”

¹⁸ Nastojanje oko, lingvistički opravdanoga, razdvajanja katedara predstavlja se nacionalizmom, (v. www.montenet.org/language/karabeg.htm: “Ali, da se crnogorski jezik predaje na toliko univerziteta, to je za mene novost, jer, koliko ja znam, svi ozbiljni univerziteti u Evropi još i dalje vode računa da se na slavističkim katedrama predaje srpskohrvatski ili hrvatskosrpski jezik, bar koliko sam ja obaviješten. Tamo gdje su se te katedre izdijelile, tamo se vodi računa o tome čije je šta, čija je latinica, čija ćirilica.”) dok se sam srpski jezik u matičnoj državi predaje odvojeno (v. Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu (srpanj, 2006: www.fil.bg.ac.yu/index2.html): “Centar za srpski, Srpski jezik sa južnoslovenskim jezicima, bugarski, ruski, poljski, češki, slovački, ukrajinski.”).

jezika na dvije, eventualno četiri zasebne (v. Brozović, 1995: 33: “Jasno je i da nije jednostavno odlučiti se za studij ili hrvatskoga ili srpskog jezika, komotnije je ostaviti naziv ‘srpskohrvatski’ i onda pod tom etiketom nuditi čas jedan čas drugi jezik, ovisno o tome odakle je lektor ili gdje je nastavnik studirao. I tu treba dati na znanje da se zapravo radi o krivotvorenju, da se pod nazivom konkretno nepostojećega nudi nešto drugo u konkretnom obliku.”); no, ako je materijalno prihvatljivo imati katedru bjeloruskoga jezika koji se govori usporedno s ruskim kao drugim službenim jezikom (v. statistički podatak u Sokoljanskij, 2004: 22 iz 1989. g.: 57% Ukrajinaca i 63.5% Bjelorusa navelo je da im je ruski materinji jezik) u sklopu države koja je u konfederaciji s Rusijom, tada ne postoji ni materijalna neopravdanost za postojanje katedre hrvatskoga jezika na kojoj će se predavati hrvatski jezik u pravome smislu¹⁹.

Početna će pomoć tomu biti i prva suvremena gramatika-priručnik hrvatskoga jezika ruskoga autora Artura R. Bagdasarova, namijenjena govornicima ruskoga jezika, izdana 2006. g., koja predstavlja i jezičnu i političku iznimku i iskorak u današnjemu ruskom kontekstu. No, ruski je jezik već i prije poznavao takva vrijedna djela koja su predstavljala jezik u svojoj biti, ali su ruskom jezičnom i državnom politikom jednostavno bila ignorirana kao nepostojeća, poput 1. gramatike ruskoga jezika Heinricha Ludolpha (*Grammatica Russica*, 1696.).

S druge strane, lingvističku nadu pruža rečenica ruskoga autora mlađe generacije, koji u vlastitoj knjizi kao četvrti od južnoslavenskih književnih jezika navodi, tradicijski, srpskohrvatski (“Prvi su spomenici na srpskohrvatskome jeziku bili napisani u 12. st.”, Sokoljanskij, 2004: 375., usp. s citatom: “Najstariji spomenici srpskohrvatskoga jezika datiraju s konca 12. st.”, Slavjanske jazyki, 1977: 259), ali isto tako otvara novu mogućnost kada kaže da bi se možda već trebalo razgraničiti srpski, hrvatski te čak bosanski jezik (“Možda bi već trebalo razdijeliti srpski, hrvatski i čak bosanski jezik. ... danas postoje opravdani razlozi govoriti o srpskom i hrvatskom.”).

LITERATURA

- Bagdasarov, Artur R. (2004) *Horvatskij literaturnyj jazyk vtoroj poloviny XX veka*. Moskva: VTI.
- Bagdasarov, Artur R. (2004) *Horvatskij razgovornik i slovar'*. Moskva: Živoj jazyk.
- Bagdasarov, Artur R. (2006) *Horvatskij jazyk: Kratkij grammatičeskij spravočnik*. Moskva: VTI.

---

¹⁹ V. Katičić, 1995: 15; 20: „I zvuči im sasvim neuvjerljivo kad im se po istini odgovori da se promijenilo nije ništa. A doista nije. Hrvatskoga jezika bilo je i prije. Bilo ga je barem od tamo negdje pred kraj osmoga stoljeća. I od tada nikad nije bilo da ne bi bilo hrvatskoga jezika. ... svi znamo da postoji poseban hrvatski jezik, ne temelji se na odnosima srodnosti jezika po postanju, nego na kulturnoj, sociolingvističkoj, pragmatičkoj, stilističkoj i emocionalnoj obosobljenosti toga jezika. A ona postoji onako kako je povijesno izrasla, zrcali se u posebnom sastavu narječja i njihovoj neponovljivoj uzajamnosti.“

- Bernštejn, Sergej B. (1990) *Slavjanske jazyki u Lingvističeskij énciklopedičeskij slovar'* (str. 460-461). Moskva: Sovetskaja Énciklopedija.
- BÉŠ, *Bol'soj énciklopedičeskij slovar'*. *Jazykoznanie*. (2000). Moskva: Bol'saja rossijskaja énciklopedija.
- Brozović, D.; Ivić, P. (1988) *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: JLZ Miroslav Krleža.
- Brozović, Dalibor (1995) *Stanje i zadatci jezikoslovne kroatistike* u *Jezik*, 1: 23-34, Zagreb.
- Brozović, Dalibor (1998) *Odnos hrvatskoga i bosanskoga odnosno bošnjačkoga jezika* u *Jezik*, 47: 13-16.
- Brozović, Dalibor (2005) *Dva moguća fonološka tumačenja prozodijskoga sustava u cavtatskome govoru, Two possible Phonological Explanations of the Prosodic System in the Speech of Cavtat* u *Croatica et Slavica Iadertina*, 1: 19-30. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- BSE, Bol'saja sovjetskaja énciklopedija*. (1978, t. 28). Moskva: Sovetskaja énciklopedija.
- Bugarski, Ranko (2000) *Serbo-Croatian: How many languages?* u *Berliner Slawistische Arbeiten*, band 12: 192-199. *Die Sprachen Südosteuropas heute. Umbrüche und Aufbruch* (ur. B. Kunzmann-Müller). Frankfurt am M.: Peter Lang – Europäischer Verlag der Wissenschaften.
- Bulahovskij, Leonid A. (1956) *Akcentologičeskij komentarij k češskomu jazyku*. Vypuski 2 i 3. Kijev: Izd. Kievskogo gosudarstvennogo universiteta im. T. G. Ševčenko.
- Gudkov, Vladimir, P. (1969) *Serbohrvatskij jazyk: grammatičeskij očerk, literaturnye teksty s komentarijama i slovarem*. Moskva: Izd. Moskovskogo universiteta.
- Ham, Sanda (2006) *Povijest hrvatskih gramatika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Jagić, Vatroslav (2003) *Historija slavjanske filologije*. Moskva: Indrik.
- Katičić, Radoslav (1971) *Opseg povijesti hrvatskog jezika*. Hrvatski znanstveni zbornik. Zagreb.
- Katičić, Radoslav (1995) *Hrvatski jezik u svijetu* u *Jezik*, 1: 15-23. Zagreb.
- Križanić, Juraj (1984) *Gramatično izkazanje ob ruskom jeziku*. *Sabrana djela J. Križanića 2* (ur. J. Hamm). Zagreb.
- Ludolph, Heinrich (1959) *Grammatica Russica 1696*. Oxford.
- Matasović, Ranko (1999) *Uvod u poredbenu gramatiku*. Skripta. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Reformatskij, Aleksandar, A. (1967) *Vedenie v jazykovedenie*. Moskva: Prosveščenie.
- Slavjanske jazyki: očerki grammatiki zapadnoslavjanskih i južnoslavjanskih jazykov*. (1977) Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta.
- Sokoljanskij, Aleksandar, A. (2004) *Vvedenie v slavjanskuju filologiju*. Moskva: Academia.

- Toporov, Vladimir N. (1990) *Indoevropskie jazyki u Lingvističeskij énciklopedičeskij slovar'* (str. 186-189). Moskva: Sovetskaja Énciklopedija.
- Vinogradov, Viktor V. (1977) *Ob izučenii obščego leksičeskogo fonda v strukture Slavjanskih jazykov u Izbrannye trudy. Leksikologija i leksikografija* (str. 43-46). Moskva: Vysšaja škola.
- Vinogradov, Viktor Vladimirovič (1978) *Istorija russkih lingvističeskijh izučenij*. Moskva: Vysšaja škola.
- SES, *Sovetskij énciklopedičeskij slovar'* (1980). Moskva: Sovetskaja énciklopedija.
- Slavjanskije jazyki. Očerki grammatiki zapadnoslavjanskih i južnoslavjanskih jazykov*. (1977). Moskva: Izd. Moskovskogo universiteta.
- SRJ, *Slovar' russkogo jazyka* (1984, t. 4). Moskva: Russkij jazyk.
- SSRLJ, *Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka* (1965, t. 17). Moskva-Leningrad: Nauka.
- Večernji list. Sport*. 27. kolovoza 2006. (str. 50).
- Vince, Zlatko (2002) *Putovima hrvatskoga književnog jezika. Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Wingender, Monika (2000) *Aktuelle Entwicklungen in der kroatischen Standardsprache u Berliner Slawistische Arbeiten*, band 12: 251-271. Die Sprachen Südosteuropas heute. Umbrüche und Aufbrüche (ur. B. Kunzmann-Müller). Peter Lang – Europäischer Verlag der Wissenschaften. Frankfurt am M.
- www.Bol'saja sovetskaja énciklopedija. Bruk, Sergej, I., Ivanov, Vjačeslav, V.
- www.britannica.com/eb/article-9066822. (Encyclopedia Britannica Online Encyclopedia).
- www.Britannica Concise Encyclopedia – The online encyclopedia.
- www.columbia.edu/cu/slavic/why.htm.
- www.fil.bg.ac.yu/index2.html.
- www.The Fragmentation of Serbo-Croatian Into Three New Languages by Daria Sito Sucic. (<http://www.cl.wayne.edu>.)
- www.Highbeam Encyclopedia.
- www.Jakšić, Božidar, <http://users.volja.net/romag/pub/Nationalism-and-Language.html>.
- Ivić, Pavle: www.suc.org/culture/history/Hist_Serb_culture/chc/standard_language.html.
- www.languages-study.com/slavic.html.
- www.Learn How to Speek – Serbo-Croatian.
- www.lingvisto.org.языковая_энциклопедия.
- www.Merriam-Webster Online Dictionary.
- www.mir slovaraj.

www.mgu.ru.

www.montenet.org/language/language.htm.

www.montenet.org/language/karabeg.htm.

www.phil.pu.ru.

<http://ru-lat.volgota.com/index.php/Slavjanskije-jazyki>.

www.School of Slavonic and East European Studies. Language in the Former Yugoslav Lands.

www.ScienceDirect – Encyclopedia of Language & Linguistics.

www.slavic.wisc.edu.

[www.slavism.com/slavic/Slavic Languages](http://www.slavism.com/slavic/Slavic%20Languages).

www.unc.edu/gerfen/Ling30Sp2002/sociolinguistics.com

www.uni-klu.ac.at/eeo (Alpen-Adria Universität Klagenfurt).

www.Wikipedia, the free encyclopedia.

SUMMARY

Željka Čelić

TERM CROATIAN CONSIDERED IN RUSSIAN CONTEXT

Term *Croatian* is considered in Russian context, i. e. context of Russian scientific material (which is comparable to the unwritten situation in universities). Russian scientific texts connect term *Croatian*, almost without an exception, with the term *Serbian* in words such as *Serbo-Croatian*. This point of view is politically approved in the period until 1990's, but it exists in the 21st century's scientific material. The nature of the problem lays, at the same time, in politics, language and society; thus, the question is: what is the reason of such a context in which Croatian language is placed now? There are no arguments for it, especially if it is for Slovak language politically based and language approved to be an entity – in comparison to the Czech language; for Ukrainian (once *Littlerussian*) – at least in principle, in comparison to the Russian, or, more convincable, Belorussian to Russian (the standard Belorussian language exists from 1905). The term *Croatian* is independently, even in new books, connected with terms of soil, state, nation, but not language. And though today, because of political reasons, exists an awareness of Croatian language without its *Serbian* mirror reflexion, the term *Serbo-Croatian* stays. Thus, this paper looks through the history concerning Croatian language in 19, 20 and 21st century's Russian philology, including Juraj Križanić and Vatroslav Jagić – innovators of the Croatian word in Russia.

Key words: *term hrvatski, Russian context, scientific material.*